

Fecr Yayınları: 816

BİLİM - DİN İLİŞKİSİ

Prof. Dr. Osman KARADENİZ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. ve SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Nisan 2024

ISBN: 978-625-6602-69-4

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

BİLİM - DİN İLİŞKİSİ

Prof. Dr. Osman KARADENİZ

Ankara 2024

Prof. Dr. Osman KARADENİZ

1954 yılında Tonya (Trabzon) Sayraç Köyü'nde dünyaya geldi. İlk ve orta tahsilini Trabzon'da yaptıktan sonra yüksek öğrenimini İzmir Yüksek İslam Enstitüsünde tamamladı ve 1975 yılında mezun oldu. İki yıl Beşikdüzü Lisesinde görev yaptı. 1977 yılında adı geçen Enstitüye asistan olarak göreve başladı. Bu görevi esnasında yaptığı ilmi çalışmalar sonucu Öğretim Üyeliği tezini hazırlamış ve aynı kuruma Öğretim Üyesi olarak atanmıştır.

1982 yılında Enstitülerin Fakülteye dönüşmesinden sonra Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kelâm ve İslâm Felsefesi Ana Bilim Dalı "Kelâm" programında "Mucize Problemi" (1984) adlı doktora tezini hazırladı. Daha sonra, kendi branşında yaptığı çeşitli bilimsel araştırmalar sonucu Ekim 1991 yılında "doçent"; Temmuz 1999 yılında ise "profesör" ünvanını kazandı.

Sahasıyla ilgili olarak, Hasan Basrî ve Kelâmi Görüşleri, İnanç Esaslarını Temellendirme Sorunu, Kaza-kader, Akıl-Vahiy, İlim-Din, Filozof-Peygamber ilişkileri vb. konularda araştırma, kitap, makale ve tebliğleri vardır.

Dekan yardımcılığı ve Bölüm Başkanlığı yanında Fakülte ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu Üyeliği, Üniversite senato üyeliği, Rektör danışmanlığı ve D.E.Ü. ve diğer bazı İlahiyat Fakültesi dergilerinde hakemlik görevini yürütmüştür.

D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölüm Başkanlığı görevini yürütmekte iken 15 Ocak 2021 tarihinde yaş haddinden emekli oldu.

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen madde
Ank.	: Ankara
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
Bk. Bak.	: Bakanız
Der.	: Dergisi
ev.	: Çeviren
D.E.Ü.	: Dokuz Eylöl Üniversitesi
Ef.	: Efendi
Ens.	: Enstitü(sü)
Fak.	: Faköltesi
İst.	: İstanbul
Krş.	: Karşılaştırım
Matb.	: Matbaa(sı)
s.	: sayfa
sy.	: sayı
Tahk.	: Tahkik
Terc.	: Tercüme eden
Tetk.	: Tetkikleri
ts.	: Tarihsiz

*Bu eseri,
akademik yıllarımda, bilimsel çalışmalarım esnasında
bazı sıkıntılara hoşgörü ile göğüs gererek destek olan
eşim Sadiye'ye,
çocuklarım Orhan, Kübra ve Mehmet'e ithaf ediyorum.*

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR -----	5
ÖN SÖZ -----	11
GİRİŞ -----	15
Yeni Kelâm Araştırmalarında Bazı Problemler-----	16
1. İLİM-DİN İLİŞKİSİ ÜZERİNE	
(Metod, Saha ve Uzlaşma Açısından)-----	23
A- BİLİM - FELSEFE ve DİN -----	26
1. İlet Üzerinde Düşünceler-----	26
2. Fizik ve Metafizik İlet-----	30
3. Bilim ve Tabiat Kanunları-----	31
a) İlliyet - Determinizm-----	31
b) İhtimaliyet - Endeterminizm-----	36
4. XX. Yüzyılda Bilimsel Gelişmeler-----	41
B- BİLİM - DİN SAHASI ve METODU -----	46
1. Bilim ve Metafiziğin Konusu-----	46
2. Bilimin Saha ve Sınırı-----	49
3. Bilimin Kaynağı ve Kıymeti-----	52
C- BİLİM - DİN ÇATIŞMASI -----	59
1. Bilim - Din Çatışması ve Sebebi-----	59
2. Bilimle Dini Uzlaştırma Çabaları-----	64
2. AKIL-VAHİY İLİŞKİSİ -----	68
A- AKIL ve VAHİY -----	69
1. Akılın Çeşitli Tarifleri-----	69
2. Vahiy- Dogma İlişkisi-----	71
3. Bilgi Elde Etme Yolları-----	72
B- AKIL ALMAZ - AKIL ÖTESİ -----	76
1. Hikmet ve Dini Deliller-----	79
2. Akıl - İman İlişkisi-----	81
C- EHL-İ REY - EHL-İ HADİS -----	88
D- KELAMİ DÜŞÜNCEYE MUHALEFET -----	92
E- AKLİ - NAKLİ DELİLLER -----	96
F- AKIL - NAKİL İTTİFAKI -----	98

3. FİLOZOF - PEYGAMBER İLİŞKİSİ	105
A- FİLOZOF ve PEYGAMBERLER	105
B- FELSEFE ve FİLOZOFLAR	109
1. Filozof ve Sofist Kimdir	113
C- HİKMET ve PEYGAMBERLER	118
1. Peygamber: Nebi - Rasul	122
D- FELSEFE ve VELAYET	126
1. Filozof - Peygamber - Veli	133
4. EBU HANİFE’NİN AKILCILIĞI	
(Din - Şeriat Bağlamında)	141
A- BİLGİ KAYNAKLARI ve METODU	143
B- DİN ve ŞERİATA YAKLAŞIMI	152
5. KELÂMCILARA GÖRE KUR’ÂN-I KERİM’İN İ’CÂZİ MESELESİ --	165
A- KUR’ÂN’IN MUCİZE OLUŞU	166
B- KUR’AN’IN İ’CÂZ ŞEKLİ	170
C- KUR’AN’IN İ’CAZ YÖNLERİ	173
6. İSLAM LİTERATÜRÜNDE TESLİS	178
A- TESLİS İLE İLGİLİ AYETLER ve YORUMU	181
B- TESLİS’İN ANLAŞILMASI ve YORUMU	183
C- TESLİS’E GETİRİLEN ELEŞTİRİLER	186
BİBLİYOGRAFYA	191
DİZİN	197

ÖN SÖZ

Bilim - Din ilişkisi, her vesile ile zaman zaman gündeme gelen ve dini yorumları yakından ilgilendiren hassas konulardandır. Yakından müşahede ettiğimiz üzere, dini ve bilimsel alt yapısı olmayan herkes, konu hakkında fikir yürütmekte ve bu durum sonuç olarak bazı kafa karışıklıklarına zemin hazırlamaktadır.

Geçmişte olduğu gibi, bilim ve teknoloji çağı günümüzde, bilim - din konusu gündeme her geldiğinde, ilimden nasibini almış bazı kişiler dahi, konu ile ilgili kayda değer yanlışlar yapmaktadır. Anlaşılacağı üzere bütün bu yanlışlar, bilimle dinin mahiyeti ve karakteri hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaktan kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak bilim-din adına, eksik bilgiden kaynaklanan bu davranışlar, bazı kişilerin zihinlerini bulandırarak hakikati elde etme yolunda ciddi toplumsal huzursuzluklara ve düşmanlıklara sebep olmaktadır.

Konuyu ele aldıkça görüleceği üzere, her ikisi de karakter, metot ve kaynaklarının farklılığına rağmen, en azından aynı hakikate götürme iddiasındadır. Başka bir ifade ile bütünüyle olmasa bile, sahaları ayrı ve farklı gibi görünse de, etrafımızdaki aynı varlığı değişik metot ve açılardan ele alıp değerlendirmeye çalışan farklı izah tarzlarıdır.

Her vesile ile belirttiğimiz gibi, her alanda bilimsel çalışmaların yayınlandığı fakülte dergileri, halktan uzak, herkesin kolaylıkla ulaşamadığı eserlerdir. Bu sebeple emeklilik yıllarımı değerlendirmek amacıyla eğitim-öğretim yıllarımızda konu ile ilgili kaleme aldığım makale ve tebliğleri gözden geçirerek bir kitap halinde, toplumun istifadesine sunmayı bir vazife olarak telakki ettim.

Bu alandaki çalışmalarında, özellikle dini alanda doğruya en yakın gördüğüm Ebu Hanife'nin metodunu takip etmeyi, toplumsal uzlaşma açısından uygun buldum. Bu bağlamda elden geldiği kadar önce Kur'an'a, daha sonra Kur'an'a uygun sağlam hadislerle/sünnete ve nihayet çeşitli âlimlerin kanaat ve yorumlarına müracaat ettim. Bu arada çağın gerekleri noktasında şartlara göre, zorunlu olarak bazı tercihlerde bulunmak durumunda kaldım. Zira tecrübe ile sabittir ki içinde bulunduğumuz şartlar, bazı düşüncelere ilk anda karşı çıkan çoğu kişileri, zamanla belli bir uzlaşma seviyesine getirmektedir.

Bu metotla doçentliğe hazırlık aşamasında ilk defa hazırladığım makaleler arasında, bu kitabın temelini oluşturan "İlim-Din İlişkisi Üzerine" isimli makaleyi kaleme aldım. Bu çalışmada, bir anlamda bilim ve felsefe tarihi süzgeçten geçirerek her yönüyle din ile bilim ilişkisi ele alınmıştır. Tarihi seyri içinde bilim ve din adamlarının konuya yaklaşımı ve bu uğurda çözüm arayışları konunun temelini oluşturmaktadır.

Çalışmalarımızda, sık sık ifade ettiğimiz üzere, konunun tabiatı gereği, akıl ve bilim yolunda ayetleri Kur'an bütünlüğü içinde ele almayı en tutarlı hareket tarzı olarak gördük. Daha sonra, konuyla doğrudan ilişkili hazırladığımız diğer bazı makale ve tebliğleri, pekiştirici unsurlar olarak, belli bir sistematik içinde yeniden ele aldık ve böylece çalışmada etraflıca bir bütünlük sağlamaya gayret ettik.

Bu bağlamda söz konusu temel makale dışında, bilim - din ilişkisi ile yakından ilgili olarak sunulan araştırmalarda, sırasıyla, özellikle kelam sahasında önemli bir yer işgal eden "Akıl-Vahiy İlişkisi", hakikati araştırma ve topluma fayda sağlama yolunda "Filozof-Peygamber İlişkisi", İslam dünyasında kilit taşı ve yegâne rey ekolü taraftarı olarak tanınan "İmam Azam Ebu Hanife'nin Akılcılığı", her yönüyle akli mucize olarak kabul edilen "Kur'an-ı Kerim'in İ'cazı Meselesi" ve son olarak "İslam Literatüründe Teslis'in Hıristiyanlıktaki yeri ve akli açıdan mümkün

olup olmadığı ile ilgili konular ele alınıp tartışılmış ve böylece ana konu çeşitli boyutları ile zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

İşte bu metot ve çerçevede sunmaya çalıştığımız bu temel araştırmada, üç ana başlık altında, önce bilim, felsefe ve dinin ne olduğu ve karakterleri hususu etraflıca ele alınmıştır. Sonra bilim ve metafiziğin konusu, saha ve sınırı, kaynak ve kıymetleri, son olarak da bilim - din çatışması ve bunlar arasında yapılagelen uzlaştırma çabaları üzerinde durulmuş ve değerlendirmeler yapılmıştır.

İlk iki makalenin kaynakları bibliyografyada, bunların dışındaki araştırmalarda istifade ettiğim kaynaklar ise metin içinde ilk geçtiği yerde tam olarak verilmiştir.

Eserin basımı aşamasında emeği geçen, Fecr Yayınları yetkili ve görevlilerine, özellikle editörümüz Hüseyin Nazlıaydın'a, tasahih ve redakteden geçiren Tevfik Aksoy'a ve kapak tasarımını yapan Dilek Özcan'a teşekkürü bir borç bilirim.

Osman KARADENİZ
Ankara, Nisan 2024